

ד"ר מיכל ברקוביץ

בבואי בשנת 1919 לכילויץ להיות שם מורה לעברית, אמרו לי מכירי: קודם היב אתה להראות לפני ד"ר ברקוביץ, לקבל הסכמתו. כי בעין מנהג מדינה נהוג היה באותה עיר, שכל מורה עברי צריך תחילה להתייעץ לפניו, ואם הוא תהה על קנטנו ומצאו ראוי להוראה, דרכו כבושה לפניו. אודה על האמת, שאותו מנהג לא נראה לי, גם מתוך ששנאתי את ענין הבחינות מילדותי, ושבת שנכחתי בה היתה לי תמיד כיום אבל. וגם מתוך שלא ידעתי מי הוא האיש הזה המושל בכיפה בעיר הזו במתן היתרהוראה עברית לאשר יישר בעיניו. טרחתי לידע מי האיש ונדע לי, כי הוא במקצת מכירי, שהרי בילדותי קראתי עוד את „מדינת היהודים" של הרצל וגם את יתר כתביו בתרגומם העברי של ברקוביץ. עתה ישבתי ועפרתי בהי טיפה על שאר הכתבים שלו, כגון מחד פרו החשוב על האשה בחלמוד ובמדד רש (פרסם ב-1902), פירושו הגרמני לתרגום אונקלוס וכדומה. ביקשתי להודיין בכל הידיעות הנחוצות, כי אמרתי: מי שמא יתנצל במפרה הדיבור על עבודתו המדעית של הפרופיסור — ולא אבוא במבוכה. ואל תצחקו לי, ילדי הקוראים, הימים שלפני הביקור עברו עלי בחיפוס, בהתרגשות ובהכנה רבה. הייתי כגון כפר שבא לראות את הכרז ועד אותה שעה כמעט שלא ראיתי בעיני פרופיסור ממש, ולא יכלתי שכן שלא זכיתי לדבר עם שכמותו פנים אל פנים. עיירתי הקמנה היה בה רק דוקטור יהודי אחד, מתבלל ולועג

ליהודים כאחד הגויים ויהודי העיירה היו שומטים בפניו את סנבעות הסאר מיט שלהם ומדברים אליו „גרמנית עמוסה". בלב דופק דפקתי על תולת שברטים ביקור קטן הרבוק אליה כנעצים הכי דיו: ד"ר מיכל ברקוביץ, פרופיסור בנימנסיה העירונית, בילויץ. את הדלת פתחה לי אשה בסבר פנים יפות, והכי ניסתני לחדר קטן, מלא ספרים גדולים וקטנים, ובו שולחן כתיבה מכוסה ירוק, ולידו יהודי פשוט, בעל זקן קצר ומחודר שורקה בו שיבה, משקפים במסגרות זהב שמוטים על קצה הטמו והוא עוסק בכתיבה. כשנכנסתי הרים את ראשו הנטוי על הכתב, השקיף אלי מעל למשקפיו — מה שהוסיף לו ענווה יתרה — וביקשני לשבת. תהי לה השבת: כודאי אין זה הפרופיסור, אלא מורה כמוני שבא לקבל הסכמה כמוני, ואילו הפרופיסור עצמו עוסק בודאי עכשיו באיזה פרקלין. ובמעט שאמרתי בהפזי: סליחה, ר' קרוב, מתי יבוא האדון הפרופיסור? מוכן, שמספיקי ופקוקי המדים לא אדמי אלא כהרף עין, כי האיש הושיט לי ידו התלמידהכמית לשלום, ביקשני לקרוב את בסאי לשולחני. הוא דיבר עברית טובה בהכרה מעורבת, שהציה ספרדית והציה אשכנזית. כשטף השיחה עבר תכופות לגדי מנית, את הדברים היהודיים, הלכביים, כגון בדיחות, דברים בשם אומרם וסתם מלת יהודית, אמר באידיש, או אידיש-דייטש, זו המיוחדת לאנשים שנתרחקו מהמון בית ישראל וחדלו

עצמם כ„מערכיים". ואילו יהודי ביאלא רצו אהריהם ולעולם לא יכלו להשיגם, ונשארו יהודים פולנים בעיני אחיהם המיוחסים שבבילויץ. וראי שבמצב הכי ריתי שכזה לא נוצרו בשתי הערים יחד כל חיים יהודיים הראויים לשמם. הפרז צוף היהודי היה ממושטש, ההתנכרות ליהדות בבילויץ היתה עוד גדולה מאשר בוינא ובברלין. עם כל עשירותם המופז לנה של יהודי המקום לא נעשה שם דבר שיהא לו אופי יהודי ויהא גם בנוסח „בני דת משה"... הטמפל והרז היו בנוסח יהודי תונגאריה או כיהם המפורסמים לגנאי בהתבוללותם הנפז סדת. החיים היו חיי מתרות והענוגים. וסוגי רודפי תענוגות נתפתח כאן בין היהודים יותר משנתפתח בין שאינם יהודים. גם בלס-דאנטישמיות — כמעט שלא היתה. טוב היה ליהודים והיהדות היתה בשפל המדרגה. ובעיר כזו השקיעה בהתנכשות, בערות וחולין הוכרה מיכל ברקוביץ לישיב רוב ימיו, כמעט כל חייו. לא נפלאהני אפוא כשבהמשך הימים, בהיותי כבר ממקורביו, היה פותח לפני את לבו הפצוע והיה מתאונן על הסביבה, על היהם ועל שאין מכירים אותו. הוא שאף למה שהוא אחר מאשר להיות מורה דת ליגדי-מתבוללים. כל ימיו הלם לעבור למרכז של תורה וחקמה, המשתוקק לחברת סופרים ומלומדים, לחיים יהודיים ולאנשים יהודיים. הוא רצה עוד ללמוד וללמד, ולעבוד, להתמכר ליצירה עברית וכאן — בעיר זו — היה זה מן הנמנעות. אהב להשתקע בזכרונות, לשאוב מהם את הטוב והיפה ולספר לספר, באפס-הווה שיוכל להשביעו אהב להת

רפק על העבר, תהנותו בחיים — בוריסלב, ברודי, לבוב, וינא. בן עניים היה. עד לשנת השמונה עשרה לימי חייו למד הלמוד, — רעב ללחם ולמד בשקידה עצומה. „תמיד תמיד היה צוארוני נמי — היה מתפאר בכעין יגהרא ילדותית — ואפילו כשלא אכלתי שלושה ימים..." בענין מיוחד היה מראה את גליונות „הומן" ו„המתמיד", שכלו מוקן ושבהם פרסם את מאמריו הראשונים. הוא ראה הרבה וזכר הרבה והיה אוהב לספר את רשמיו הראשונים שנשמעו כהרז מימים רחוקים וטובים מאלה. היה מספר על אכרהמלי גולדפדן ור. א. ברודס, שהכירים יפה יפה. היה מספר בדיחות בשם משכילי גליציה. הרי, למשל, בדיחה כזו בשם הסופר והמשכיל העברי מנדיל מאהר: האפיר קורסים בלמכרג מעשנים בשבת משום שאנכי כאן בברוד יודע שמותר... או על משכיל מבוריסלב שאמר פעם להסידים: אה, שבת חול המועד היא, שבת נחמדה, שמותר לעשן בה. תמהו החסידים: היכי תמצוי? הלא שבת היא. השיב להם המשכיל: ובמה נרועה היא משבת פשוטה. ובדיחות דומות, שריח תקופה נודף מהם, הוא היה מספר על כמה אישים חשובים שהכיר וידע להאירם באור מיוחד ולתארם בקוים מיוחדים. דומה היה עלי כאילו היכה שנים הרבה עד שניתנה לו שעת כושר למסור את הדבר רים הללו. בספרו אורו עיניו ממש, כאילו הוקל לו. על הרצל דוקא, שהיה אחד ממקורביו, לא הרבה לספר — אפשר חשב לכתוב עליו ויש לשער שבעזבונו הספרותי ימצא חוסר לתולדות הציונות המדינית ויז צר ההסתדרויות. — הוא הכחיש

וחזר והכחיש את השמועה שנתפשטה כענין של ודאי שהיה מוכירו של הרצל. היה חוזר ומדגיש, כי הוא רק עזר להרצל כמה שנוגע בענינים, שחוצה היתה בהם ידיעת הלשון העברית וביחוד לעריכת „די וולט". במקום אחד ובתנאים אחרים היה מיכל ברקוביץ יכול לתת הרבה לספרות העברית ולחלמתי-ישראל. הוא נתן בכוח התמדה יוצא מן הכלל, היה בעל ידיעות רחבות מאד ובעל זכרון נפלא. את הספרות העברית העתיקה והספרות העולמית הקלאסית ידע על בוריו. את הספרות העברית החדשה, כמדומה, שלא ידע. הייתי אומר, כי י. ל. גורדון היה גבולי בשירה ומנדלי בפרוזה. להם היה בו עוד יחס אשר לאחרים שבאן אהריהם כאילו רק שמע, כדרך שמועה רחוקה. מוכן, שהכיר את ביאליק, אך מי יודע אם לא אכדה לו אפשרות קונטקט לשירתו. העבודה המדעית החביבה עליו ביותר היה מחקר התהי לים, תמיד היה ספר התהלים על שולחנו ובו הנה וטצא סיפוק נפשו. וכן, היה חביב עליו סדר הארביין של מערכת ה„אמת" ומכתבי פריימן ואחרים שבידו. באהבה מיוחדת ובמסור רות רבה טפל בכתבי הוד, שכתבם ממושטש היה. ומחוק והטופס קרוע ובלה מוקן. פעמים שמוכרח היה שעות שלמות לטפל בשורה אחת, בהצי פסוק, באות יחידה. היתה בו נפש של משורר. אולי לא ייאמן, כי אישה-מדע הזה וחזר קר „הקלות" שבתהלים נשא את נפשו לספרות היפה, לספור ולשיר. „אני עוד אכתוב ספור גדול" — אמר לי פעם דרך החלטה גורלית, שנשמע בה הר צורך נפשי גדול. הוא היה פותח

בפני את מרת המכתבה, מחטט שב בין הגירות המרובים ומוציא מחברת קשורה בפחיל, משי, סתירו בזוהרות ומראה לי התחלה של כתב-יד, סיפור. (גם שיר היה עמדו „אל תלך עמנו", — תשובה לשירו של דוד פרישמן: „לא אלך עמכם...") תחילה תמהתי עליו, אבל כשהכרתיו מקרוב לא תמהתי עוד. הוא נשאר תמיד משכיל גליצאי טפוס, בעל נפש עדינה, שהליר ריקה היא יסוד נשמתו. וחיתתו לתהלים — אך ענין של חסידה הוא ולא אהבת-שירה? באמת, נשאר מיכל ברקוביץ כמלך-סד וכסופר באמצע הדרך, לא הגיע למתוז הפצו. פשוט, משום שחסר היה התנאים הנאותים להגיע להתפתחות מלאה כוחו, למרבי-ישולו. הידיעות הרכות שהיה מזוין בהן נדונו לגניזה בעמקי נפשו ולא שימשו גרעין כריא ליכול נפש, לפרי יצירה. התני אים, שהיה כבול בהם רוב ימיו, הפי גידול וצמיחה חדשים. הוא ערן להתפתנס מעבר בלבד, להעזר במגוי הזכויון והזכרונות, מבלי שיוכל היה במדבר הרות שישב בו לפרנס את עצמו בעסי סים חדשים. איני יודע אם עזבונה הספרותי עשיר ביותר, אבל מצוה היא למרוע בכך, שכל שנשאר יפול לידים אמרנות ואוהבות. איני יודע בכל עיה מושבו אדם שיהא ראוי ומוכשר לטפל בעזבוני הסנות. בחייו וככל הנכון גם בסותו לא ידעו בני העיר אל נכונה מי היה האיש הנות זער מה סבלה נפשו בשבתו בליהם. רעננה **משה שלאנגר**